

Violența împotriva copiilor aflați în îngrijire instituțională. Un punct de vedere juridic ¹

Cercetarea desfășurată în cadrul proiectului *Sprrijin pentru supraviețuitorii adulți ai unor abuzuri din copilărie, în instituțiile de protecție a copiilor* a răspuns obiectivelor comisiei europene lansate în 2014 de a facilita accesul efectiv la justiție pentru toate victimele violenței, precum și de a asigura promovarea și sprijinirea, respectiv compensarea victimelor care au suferit violențe în perioada copilăriei, în instituțiile de protecție a copiilor. Prezentul raport analizează reglementările legislative românești privind violența împotriva copilului aflat în sistemul instituțional al protecției copilului și rezultatele unui sondaj realizat în cadrul proiectului menționat prin chestionare autoadministrate completate de specialiști juriști ai sistemului de protecție a copilului din România, sondaj care a avut următoarele întrebări de cercetare:

- Care este percepția specialiștilor juriști care lucrează în sistemul românesc de protecție a copilului în privința gradului în care acest sistem a reușit să îi protejeze de experiențe de violență pe cei care și-au petrecut copilăria în îngrijire instituțională.
- Care sunt atitudinile specialiștilor juriști față de diferitele forme ale violenței trăite de copiii din centrele rezidențiale: violență din partea altor copii, hărțuire, abuz și neglijare de către specialiști sau alți adulți din centre sau din afara acestora, respectiv discriminare în școală și comunitate.
- Care este opinia specialiștilor juriști despre modalitățile care ar putea sprijini tinerii să dezvăluie experiențele de violență și ar îmbunătăți viața celor care au suferit diferite forme de abuz și neglijare în timpul îngrijirii instituționale.
- Care sunt atitudinile profesionale care stau în calea schimbărilor necesare pentru a proteja copiii în îngrijire instituțională.

Copiii din instituții, lipsiți de sprijinul membrilor familiei biologice, sunt deosebit de vulnerabili în fața actelor de abuz, neglijare, exploatare din partea unor adulți, a membrilor personalului sau a altor copii. În cercetare am pornit de la conceptul de violență instituțională

* **Éva László Bodrogi**, Lector la Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, laszlo_bodrogi_eva@yahoo.com

Dora Călian, autor corespondent, Avocat Baroul Cluj, cercetător la Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, e-mail: doracalian@avocatcalian.ro

Maria Roth, Profesor la Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, mroth@socasis.ubbcluj.ro

Imola Antal, Conferențiar la Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, imolaan@yahoo.com

Ágnes Dávid-Kacsó, Lector la Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, kacso_agnes@yahoo.com

Manuscris primit la 5 decembrie 2018.

1 Lucrarea a fost finanțată de Comisia Europeană prin proiectul Support to Adult Survivors of Child Abuse in institutional settings (*Sprrijin pentru supraviețuitorii adulți ai unor abuzuri din copilărie, în instituțiile de protecție a copiilor*; prescurtat SASCA, JUST/2015/SPOB/AG/VICT 9292). SASCA este un parteneriat European care include Italia, Irlanda, Grecia și România, în cadrul căruia Universitatea Babeș-Bolyai analizează efectele de lungă durată ale evenimentelor de tip abuziv asupra vieții persoanelor care au crescut în instituții de protecție a copiilor din România și propune măsuri de politici sociale compensatorii (<http://www.sasca.eu/>).

prin *care unele caracteristici instituționale și societale* pot expune pe cei care depind de acele structuri organizatorice la situații în care li se încalcă drepturile, respectiv nevoile de siguranță și sănătate. Prin violența instituțională în centrele rezidențiale înțelegem așadar formele de violență împotriva copiilor, care se datorează unor aspecte instituționale și societale ale așezămintelor unde copiii trăiesc sau desfășoară activități (medicale, educaționale și sociale) prin care sunt facilitate, respectiv sunt omise măsurile care să stopeze situațiile de violență fizică, psihologică, neglijarea, exploatarea sau traficul copiilor². În prezentul raport prezentăm selecțiuni din legislația care reglementează în România drepturile copiilor din sistemul de protecție a copiilor de a fi ocrotiți împotriva violenței.

1 Contextul legislativ al protecției copilului instituționalizat împotriva violenței. Modalități de reparare a prejudiciului

Unul dintre drepturile fundamentale ale copilului față de care s-a dispus o măsură de protecție specială, consacrat prin Legea 272/2004 este acela de a fi protejat împotriva abuzului, neglijării, exploatării, traficului, răpirii, violenței, pornografiei prin internet, precum și a oricăror forme de violență, indiferent de mediul în care acesta se află, respectiv atât în instituții de protecție, cât și în instituții de învățământ, medicale, medii de cercetare a infracțiunilor, internet, mass-media, medii sportive, comunitate etc. Sesizarea încălcării drepturilor copilului față de care s-a dispus o măsură de protecție specială către organele competente se poate realiza atât de copilul în cauză, cât și de orice persoană fizică sau juridică care are cunoștință de încălcare, iar personalul angajat al instituției de ocrotire are o obligație clar impusă în acest sens.

În ceea ce privește *dreptul copilului în cauză de a sesiza încălcările*, în primul rând, aceasta are dreptul de a se adresa către Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului (denumită în continuare D.G.A.S.P.C.) din județul/sectorul de domiciliu pentru a lua măsurile corespunzătoare, art. 34 din Legea 272/2004 recunoscându-i copilului dreptul de petiționare. În acest sens, copilul are dreptul să depună singur plângeri referitoare la încălcarea drepturilor sale fundamentale, adică personal, nu prin reprezentant legal și fără să fie necesară asistarea sa de un reprezentant legal și fără nici o referire cu privire la condiția discernământului. Copilul are dreptul de a solicita autorității competente de a-l proteja împotriva oricăror forme de violență, inclusiv violență sexuală, vătămare sau de abuz fizic sau mental, de rele tratamente sau de exploatare, de abandon sau neglijență, art. 89 alin. (2) din Legea 272/2004 reglementând expres acest drept.

Spre deosebire de plângerile adresate D.G.A.S.P.C., în cazul plângerilor penale, pentru copilul lipsit de capacitatea de exercițiu (având vârsta mai mică de 14 ani), atât plângerea, cât și plângerea prealabilă, se face de reprezentantul său legal. Copilul cu capacitate de exercițiu restrânsă (având vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani), poate face plângere cu încuviințarea reprezentantului legal. Retragerea plângerii și a plângerii prealabile, precum și împăcarea (dacă regimul juridic al infracțiunii o permite), se fac tot de reprezentantul legal, pentru copilul lipsit de capacitate de exercițiu, respectiv cu încuviințarea reprezentantului legal pentru copilul cu capacitate de exercițiu restrânsă. Totodată, în cazul infracțiunilor pentru care punerea în mișcare a acțiunii penale este

2 Surse explicative privind conceptul de violență instituțională se găsesc pe site-ul proiectului SASCA, www.sasca.eu, de ex: UN-HRC, *Guidelines for the Alternative Care of Children*, 2010, http://www.sasca.eu/wp-content/uploads/2017/04/alternative_care_Guidelines-English.pdf, accesat în 11 Februarie 2019, ora 08:23; Eurochild, *Opening Doors for Europe's Children. Deinstitutionalisation and quality alternative care for children in Europe*, 2014, <http://www.sasca.eu/wp-content/uploads/2017/04/ECs-Deinstitutionalisation-and-Quality-of-Alternative-Care-in-Europe.pdf>, accesat în 11 Februarie 2019.

condiționată de introducerea unei plângeri prealabile, dar acțiunea penală a fost pusă în mișcare din oficiu în condițiile legii, retragerea plângerii produce efecte numai dacă este însușită de procuror, indiferent de poziția reprezentantului legal sau a copilului. Când făptuitorul este reprezentantul copilului, dacă organele penale află pe orice cale că este abuzat copilul de reprezentant (de la un îngrijitor, de la un alt copil, este văzută o înregistrare etc.), pot să deschidă dosarul penal chiar dacă nu este formulată plângere prealabilă de către reprezentant. Aceasta, deoarece în viziunea organelor penale, având în vedere că persoana vinovată e chiar reprezentantul legal, este clar ca aceasta nu va depune plângere penală împotriva sa și atunci trebuie ele să se sesizeze.

Sesizarea organelor penale de orice persoană fizică sau juridică, inclusiv de către angajații instituției de protecție, se realizează prin denunț. Forma de sesizare prin denunț este facultativă, însă, în anumite situații, ea este obligatorie. Angajatul D.G.A.S.P.C. sau cadrul didactic care are calitatea de funcționar public, dacă ia cunoștință de săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală în legătură cu serviciul în cadrul căruia își îndeplinește sarcinile, are obligația sa sesizeze organele de urmărire penală. În caz contrar, este pasibil de săvârșirea infracțiunii constând în „Omisiunea sesizării”, faptă prev. și sancționată de art. 267 Cod penal. Omisiunea sesizării se referă doar la funcționari publici care au sarcina să monitorizeze ce se întâmplă. Profesorii de la școlile de stat sunt funcționari publici, iar dacă un copil e abuzat în timp ce ei sunt responsabili de ce se întâmplă la școală, răspund penal dacă nu sesizează fapta. În Legea 272/2004, la art. 102 se menționează că angajatorii instituției sau organizației care are în grijă copilul au obligația să sesizeze de îndată organele de urmărire penală și să dispună îndepărtarea angajatului în cauză de copiii aflați în grijă sa, în cazul în care abuzul, neglijarea, exploatarea și orice formă de violență asupra copilului au fost săvârșite de către angajatul care, în baza unui raport juridic de muncă sau de altă natură, asigură protecția, creșterea, îngrijirea sau educația copilului. Nerespectarea obligației constituie contravenție care se sancționează cu amendă. Totodată, în cuprinsul Standardelor din Ordinul 21/2004, se menționează expres la Secțiunea XXI din Subcapitolul 6 că serviciul pentru protecția copilului de tip rezidențial are obligația de a informa, în scris, factorii direct interesați cu privire la incidentele deosebite survenite în legătură cu protecția copilului, inclusiv o rănire sau vătămare importantă ori accident, în maximum 24 de ore de la producerea evenimentului.

Atât copilul instituționalizat, cât și tânărul devenit ulterior adult, care a părăsit sistemul de protecție, are *dreptul să solicite acordarea de despăgubiri materiale și morale pentru prejudiciul cauzat prin săvârșirea infracțiunii*. Despăgubirile se pot solicita pe calea unei acțiuni civile în temeiul răspunderii civile delictuale, fie în cadrul dosarului penal deschis, fie în lipsa unui astfel de dosar penal deschis, sau dacă acesta s-a închis și nu s-a soluționat acțiunea civilă, în cadrul unui proces civil separat, utilizând regulile de drept comun. Când copilul este lipsit de capacitate de exercițiu, cererea se promovează în numele acestuia de către reprezentantul legal, iar copilul cu capacitate de exercițiu restrânsă poate face cererea cu încuviințarea reprezentantului legal. Potrivit art. 92 alin. (1) din Codul de procedură civilă, procurorul poate porni orice acțiune civilă ori de câte ori este necesar pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale minorilor. Drepturile la acțiune având un obiect patrimonial, spre deosebire de acțiunile privind apărarea unui drept nepatrimonial, sunt supuse prescripției extinctive. Regula este aceea că termenul de prescripție pentru acordarea de despăgubiri este de 3 ani de la data când păgubitul a cunoscut sau trebuia să cunoască atât paguba, cât și pe cel care răspunde de ea, potrivit art. 2528 alin. (1) din Codul Civil. Având în vedere că minorul va promova acțiunea fie prin reprezentantul său legal, fie cu încuviințarea acestuia, opinăm că dreptul la acțiune nu se naște pentru minorul fără capacitate de exercițiu, câtă vreme reprezentantul legal nu a cunoscut sau nu trebuia să cunoască atât paguba,

cât și pe cel care răspunde de ea. În caz de rea credință manifestată de reprezentantul legal, opinăm că dreptul la acțiune s-ar putea naște la împlinirea vârstei de 18 ani, copilul putând cere chiar repunerea în termenul de prescripție, dacă a formulat cererea înainte de împlinirea unui termen de 30 de zile, socotit din ziua în care a cunoscut sau trebuia să cunoască încetarea motivelor care au justificat depășirea termenului de prescripție, potrivit art. 2522 din Codul Civil.

Prin excepție, Codul Civil la art. 2518 pct. 2 prevede că repararea prejudiciului moral sau material cauzat unei persoane prin tortură ori acte de barbarie sau, după caz, a celui cauzat prin violență ori agresiuni sexuale comise contra unui minor sau asupra unei persoane aflate în imposibilitate de a se apăra ori de a-și exprima voința, este de 10 ani. Un aspect notabil, potrivit dispozițiilor art. 1394 din Codul Civil, în toate cazurile în care despăgubirea derivă dintr-un fapt supus de legea penală unei prescripții mai lungi decât cea civilă, termenul de prescripție a răspunderii penale se aplică și dreptului la acțiunea în răspundere civilă. Drept urmare, pentru repararea prejudiciilor decurgând din infracțiunile contra libertății și integrității sexuale săvârșite față de un copil instituționalizat, termenul de prescripție începe să curgă de la data la care acesta a devenit major.

Totodată, potrivit dispozițiilor art. 2532 pct. 2 din Codul Civil, prescripția nu începe să curgă iar, dacă a început să curgă, ea se suspendă între cei lipsiți de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă (copiii) și cei care îi reprezintă (ex: tutorele, reprezentantul legal din cadrul D.G.A.S.P.C.), cât timp durează ocrotirea de către aceștia din urmă și socotelile nu au fost date de ei și ulterior aprobate. La fel este și în cazul copilului lipsit de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă, cât timp nu are reprezentant sau ocrotitor legal, în afară de cazurile în care în legi speciale există vreo dispoziție contrară.

În ceea ce privește *modalitatea de reparare a prejudiciului*, sunt aplicabile regulile de drept comun în materie, nu există regim derogator pentru situația copilului instituționalizat și a celui care a părăsit sistemul de protecție. Potrivit acestor reguli, prejudiciul se repară integral și se pot acorda despăgubiri și pentru un prejudiciu viitor dacă producerea lui este neîndoielnică. Despăgubirea trebuie să cuprindă pierderea suferită de cel prejudiciat, cheltuielile pe care le-a făcut pentru evitarea sau limitarea prejudiciului. Dacă fapta ilicită a determinat și pierderea șansei de a obține un avantaj sau de a evita o pagubă, reparația va fi proporțională cu probabilitatea obținerii avantajului ori, după caz, a evitării pagubei, ținând cont de împrejurări și de situația concretă. Dacă prejudiciul are un caracter de continuitate, despăgubirea se acordă sub formă de prestații periodice. În caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, poate fi acordată și o despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială. În afară de aceasta, despăgubirea trebuie să acopere cheltuielile de îngrijire medicală și, dacă va fi cazul, cheltuielile determinate de sporirea nevoilor de viață ale celui păgubit, precum și orice alte prejudicii materiale. În caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății copilului, despăgubirea trebuie să cuprindă, după caz, echivalentul câștigului din muncă de care copilul a fost lipsit sau pe care este împiedicat să îl dobândească, prin efectul pierderii sau reducerii capacității sale de muncă. De asemenea, în Standardele din Ordinul 21/2004, la Secțiunea XX din subcapitolul 6 se menționează expres că, în cazul în care copilul a părăsit sistemul rezidențial în urma unor abuzuri, serviciul public specializat pentru protecția copilului stabilește măsurile și serviciile adecvate de protecție.

În vederea asigurării sănătății mintale a copiilor din centrele de plasament, Ordinul 89/2004 pentru aprobarea Standardelor minime obligatorii privind centrul de primire în regim de urgență pentru copilul abuzat, neglijat și exploatat prevede la Standardul 13 derularea activității de consiliere și/sau psihoterapie pe termen scurt, mediu și lung pentru copilul care a fost abuzat/

neglijat/exploatat. Consilierea psihologică a copilului care a suferit orice formă de abuz, exploatare și neglijare este prevăzută și de standardele minime obligatorii privind centrul de consiliere pentru copilul abuzat, neglijat și exploatat, precum și de standardele minime obligatorii privind centrul de resurse comunitare pentru prevenirea abuzului, neglijării și exploatării copilului. Astfel, în Anexa 2 la acest Ordin, la Standardul 3 se menționează ca activitatea de consiliere este parte integrantă a planului de servicii întocmit pentru copil, este inițiată în maxim 72 de ore de la înregistrarea cazului în registrul de consiliere și se desfășoară într-un spațiu special amenajat și securizant pentru copil.

Tot în acest context, în Legea nr. 211 din 27 mai 2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor (aici nefiind vorba doar de minori) infracțiunilor se prevede că se acordă consilierea psihologică gratuit, la cerere, pentru victimele *tentativei la infracțiunile de omor și omor calificat*, pentru victimele *infracțiunilor intenționate care au avut ca urmare vătămarea corporală a victimei, ale infracțiunilor de viol, agresiune sexuală, act sexual cu un minor și corupere sexuală a minorilor*, ale infracțiunii de *rele tratamente aplicate minorului*, precum și pentru victimele infracțiunilor de trafic și exploatare a persoanelor vulnerabile și ale tentativei la acestea. Consilierea se acordă de anumite *servicii de protecție a victimelor și reintegrare socială și de organizații* (nu e clar de ce fel de organizații) pe o perioadă de cel mult 3 luni, iar în cazul victimelor care nu au împlinit vârsta de 18 ani, pe o perioadă de cel mult 6 luni.

Tot Legea 211/2004 prevede că pentru aceleași categorii de victime, în anumite condiții *statul oferă compensații financiare* care se asigură de la bugetul de stat prin bugetul Ministerului Justiției. Compensația financiară se acordă victimei numai dacă aceasta a sesizat organele de urmărire penală în termen de 60 de zile de la data săvârșirii infracțiunii. Legea prevede însă o derogare, mai exact victimele care nu au împlinit vârsta de 18 ani, nu au obligația de a sesiza organele de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii. Pentru minorul care nu știe de drepturile lui, situația e în felul următor: dacă e nevoie de plângere prealabilă (cum e pentru viol), victima trebuie să depună plângerea prealabilă în termen de 3 luni de când a aflat de săvârșirea faptei și ulterior, de la vârsta de 18 ani, curg termenele de 1 an și de 3 ani pentru formularea propriu-zisă a cererii de compensație, în funcție de ipotezele existente la art. 24 din Lege.

Nu există derogare pentru plângerea prealabilă de 90 de zile (probabil se prezumă că reprezentantul legal își îndeplinește atribuțiile). Derogare există doar în cazul în care făptuitorul este reprezentantul legal al copilului, termenul de 3 luni decurgând de la data numirii unui nou reprezentant legal. Legea prevede că acțiunea penală se poate pune în mișcare și din oficiu. Și la prescripție sunt derogări dar, efectul lor este scăzut, dacă nu vizează plângerea prealabilă.

Deci, derogare există doar pentru admisibilitatea cererii de acordare a compensației financiare, pentru punerea în mișcare a acțiunii penale fiind necesară în continuare formularea plângerii prealabile în termenul de 3 luni de la data la care persoana vătămată a aflat despre săvârșirea infracțiunii, natura juridică a celor două termene fiind diferită.

În cazul în care *făptuitorul este cunoscut*, compensația financiară poate fi acordată victimei dacă sunt întrunite următoarele condiții: a) victima a formulat cererea de compensație financiară în termen de un an, termen care curge din momente diferite, în funcție de soluția dispusă de organul penal; b) victima s-a constituit parte civilă în cadrul procesului penal, cu excepția cazului în care s-a dispus clasarea; c) făptuitorul este insolubil sau a dispărut; d) victima nu a obținut repararea integrală a prejudiciului suferit de la o societate de asigurare. Dacă victima s-a aflat în imposibilitate de a formula cererea de compensație financiară, termenul de un an prevăzut se calculează de la data la care a încetat starea de imposibilitate. În cazul în care instanța a dispus disjungerea acțiunii civile

de acțiunea penală, termenul de un an prevăzut curge de la data rămânerii definitive a hotărârii prin care a fost admisă acțiunea civilă. În cazul în care făptuitorul este necunoscut, victima poate formula cererea de compensație financiară în termen de 3 ani de la data săvârșirii infracțiunii, dacă făptuitorul este insolubil sau dispărut. Există însă o derogare utilă victimelor: dacă victima este un minor și reprezentantul legal al acestuia nu a formulat cererea de compensație financiară în termenele prevăzute, mai sus, aceste termene încep să curgă de la data la care victima a împlinit vârsta de 18 ani.

Compensația financiară se acordă victimei pentru următoarele categorii de prejudicii suferite de aceasta prin săvârșirea infracțiunii: cheltuielile de spitalizare și alte categorii de cheltuieli medicale suportate de victimă; prejudiciile materiale rezultate din distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a bunurilor victimei ori din deposedarea acestuia prin săvârșirea infracțiunii; câștigurile de care victima este lipsită de pe urma săvârșirii infracțiunii. Cererea de compensație financiară și cererea privind acordarea unui avans din aceasta sunt scutite de taxa de timbru și pot fi formulate și de către organizațiile neguvernamentale care își desfășoară activitatea în domeniul protecției victimelor, dacă sunt semnate de victimă, cuprind datele esențiale și sunt anexate documentele prevăzute de lege.

2 Obiectivele cercetării

Echipa cercetătorilor din România a avut scopul de a aduna date de la un eșantion de specialiști reprezentativ la nivel național, printre care și 15 juriști. Cu sprijinul Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopție (A.N.P.D.C.A.), am contactat toate direcțiile județene/bucureștene de protecție a copilului și în perioada august-octombrie 2017 le-am invitat să completeze un chestionar on-line. Câteva dintre aspectele evaluării au fost:

- Colectarea informațiilor despre felul în care experiențele de violență și traumă ale copiilor în îngrijire instituțională sunt văzute de juriștii sistemului;
- Experiențele profesionale ale specialiștilor în sistemul de îngrijire instituțională și atitudinile lor față de copiii, centrat pe situațiile de violență cunoscute de ei;
- Conștientizarea responsabilităților profesionale față de copiii și tinerii îngrijiți;
- Evaluarea opiniilor specialiștilor despre nevoile și drepturile persoanelor adulte care au suferit experiențe de violență în centrul rezidențial în care au crescut;
- Evaluarea opiniilor specialiștilor despre schimbările necesare în sistemul de îngrijire instituțională, pentru a proteja mai bine copiii îngrijiți;
- Colectarea opiniilor despre posibilitățile de compensare a adulților care au crescut în instituții și au suferit abuzuri.

Lotul de juriști a fost format din 15 consilieri juridici în cadrul D.G.A.S.P.C.-urilor, dintre care 11 femei și 4 bărbați, toți cu pregătire universitară, 3 având și pregătire la nivel master; cu excepția unei persoane, care lucrează cu contract pe perioadă determinată, ceilalți sunt angajați cu contract de muncă pe perioadă nedeterminată. În ceea ce privește experiența în domeniu, 2 persoane au indicat peste 20 de ani de experiență, 6 persoane au între 11 și 20 de ani de experiență, 3 au între 6 și 10 ani și 4 au sub 5 ani experiență profesională.

În ceea ce privește nevoile victimelor-copii din instituții, juriștii consideră că aceștia au nevoie de susținere emoțională (14 din 15) și asistența socială (13 și reintegrarea socială (9). Interesant că după părerea juriștilor chestionați, consilierea juridică și compensarea morală a victimelor e văzută ca o necesitate numai de jumătate dintre juriști. Conform juriștilor, suportul financiar ar

trebuie să fie asigurat de către administrația publică (14 răspunsuri) completat din resurse oferite de donatori privați și agresorii înșiși (câte 3 răspunsuri). O singură persoană crede că banii publici nu ar trebui să fie folosiți în acest scop, ci costurile necesare victimelor ar trebui să fie acoperite de către donatorii privați și agresori.

Contrar așteptărilor noastre, în cadrul lotului consilierilor juridici abordarea restaurativă a justiției nu este îndeajuns de răspândită, sau eventual cunoscută, astfel dintre cele 15 respondenți numai 7 fiind cei care consideră că victimele ar trebui să beneficieze de compensații și/sau să li se ceară scuze pentru suferințele lor.

Credeți că ar trebui să se ceară scuze de la cei care în copilărie au suferit diferite forme de violență în instituțiile de protecție a copilului?		
	Frecvență	%
Lipsă răspuns	1	6.7
Da	7	46.7
Nu	7	46.7
Total	15	100.0

La întrebările despre cunoașterea fenomenului violenței împotriva copiilor, o treime (5 respondenți) cunoștea din mass-media cazul copiilor din Centrul de plasament Sf. Maria din sectorul 1 București și numai 2 dintre ei consideră ca media a acordat destulă atenție subiectului. În ceea ce privește definirea violenței instituționale, 8 consideră că toate descrierile înșirate o definesc, 6 consideră că definiția conform căruia „violența instituțională înseamnă violența fizică, sexuală, sau emoțională comisă de persoanele care răspund direct pentru îngrijirea copiilor (angajații centrelor de protecție sau asistenții maternali)” este cel corect. Un răspuns indică definiția după care „Violența apare când modul de operare instituțională nu corespunde standardelor existente”.

Alegeți definiția violenței instituționale	Frecvență	%
Violența care apare când modul de operare instituțională nu corespunde standardelor existente	1	6.7
Violența fizică, sexuală, sau emoțională comisă de persoanele care răspund direct pentru îngrijirea copiilor (angajații centrelor de protecție sau asistenții maternali)	6	40.0
Ambele	8	53.3
Total	15	100.0

Jumătate dintre juriști (8 persoane) cunosc alte cazuri de abuzuri instituționale decât cel din Centrul de plasament Sf. Maria, descris de noi ca exemplu, două dintre ele indicând câte 2 astfel de situații. Acestea au fost abuzuri fizice (în 5 cazuri), respectiv abuz emoțional, exploatare prin muncă și abuz sexual între beneficiari, majoritatea cazurilor cunoscute fiind din perioada recentă 2008-2017 (corespunzând perioadei de exersare a profesiei).

Când a avut loc incidentul de violență împotriva copilului?					
	Înainte de 1990	1990 - 1998	1999-2004	2005-2007	2008-2017
Da	1	1	1	2	6

Numai trei dintre respondenți au avut rol direct în intervenția cazurilor indicate, ei reprezentând în instanță interesele copiilor (înlocuirea respectiv instituirea măsurii de protecție specială sau plasament în regim de urgență) și solicitarea cercetării disciplinare a persoanei care a comis abuzul asupra copiilor.

Respondenții se arată îngrijorați cel mai mult din cauza consecințele care pot să inducă comportamente antisociale sau delictive și consecințele de lungă durată (psihice, fizice, cognitive și sociale) care îngreunează integrarea și reușita în viața adultă.

In privința responsabilității pentru protecția împotriva violenței, perspectiva juriștilor este că psihologii sau consilierii din cadrul centrelor rezidențiale ar avea rolul cel mai mare în protecția minorilor din centre, cât și pentru susținerea copiilor victime ale abuzurilor din instituții (12 răspunsuri).

În privința recunoașterii publice a responsabilității și a cererii de scuze spun că cel mai indicat ar fi ca scuzele să fie exprimate de către agresori, dar unii adaugă și pe manageri (3 răspunsuri). Doi respondenți insistă că responsabilitatea și scuzele ar trebui să fie asumate de către foruri mai înalte, anume statul sau cei care au avut rol consistent în construirea unui sistem care nu este capabilă să ofere suportul necesar copiilor din sistemul de ocrotire.

Din răspunsurile juriștilor la întrebările deschise a reieșit încrederea în cazurile de abuzuri în instituții că intervențiile au devenit mai rapide și mai bine coordonate, inclusiv datorită unei mai bune colaborări interinstituționale. Mai mulți dintre cei 15 juriști au subliniat necesitatea și utilitatea camerelor de supraveghere în instituții, care monitorizează comportamentul angajaților. Juriștii par să cadă de acord asupra necesității ca pe viitor să se lucreze mai mult pe modul de aplicare a prevederilor (standardelor, metodologiilor, legislației civile și penale), dar și în domeniul schimbării mentalității angajaților și creșterea nivelului de profesionalism în cadrul centrelor de plasament și a celorlalte instituții care colaborează cu aceste centre.

În acest lot, respondenții așteaptă ca problemele violenței din sistemul rezidențial de protecție să fie rezolvate în primul rând de către profesioniștii care lucrează direct cu copiii și mai puțin de către directorii centrului rezidențial sau de către instituțiile autorității locale care oferă servicii publice. Această situație este de rău augur pentru tinerii care părăsesc sistemul de protecție a copilului, care au nevoie în continuare de servicii pentru traumele suferită în perioada copilăriei, dar și de monitorizarea situației lor în calitate de tineri vulnerabili și dezavantajați atât de către serviciile specializate ale D.G.A.S.P.C.-lor, cât și de sprijin din partea serviciilor sociale ale autorităților locale.

În privința schimbărilor sistemului protecției copiilor și a sistemului legislativ, în general, majoritatea respondenților consideră că în prezent există bazele unui sistem care ar putea oferi o protecție reală și corespunzătoare nevoilor copiilor: desființarea centrelor mari. Ei au încredere în serviciilor rezidențiale bazate pe conceptul familial („căsuțele de tip familial”), înființarea măsurilor alternative de instituționalizarea copilului („schimbarea cea mai importantă a fost trecerea la dezvoltarea serviciilor alternative instituționale (AMP, plasamentele familiale, adopțiile”), îmbunătățirea procedurilor de lucru cu copiii, elaborarea strategiilor și a standardelor de lucru. Totuși, juriștii menționează și ei că nu toți angajații sistemului lucrează pe baza acestor prevederi și nu toate instituțiile oferă aceeași importanță acestora. Cei care susțin importanței

recunoașterii publice a responsabilității și a cererii de scuze spun că cel mai indicat ar fi ca scuzele să fie exprimate de către agresori, dar unii adaugă și pe manageri (3 răspunsuri). Doi respondenți insistă că responsabilitatea și scuzele ar trebui să fie asumate de către foruri mai înalte, anume statul sau cei care au avut rol consistent în construirea unui sistem care nu este capabilă să ofere suportul necesar copiilor din sistemul de ocrotire.

Răspunsurile la întrebările privind modalitatea în care ar trebui să se facă dreptate celor care au suferit violențe în copilărie în perioada în care au fost îngrijiți în sistemul de protecție nu indică profile semnificativ diferite între juriști și ceilalți 130 de profesioniști chestionați. La întrebarea privind necesitatea oferirii de compensații din partea statului pentru victimizarea din copilărie a adulților ieșiți din sistemul de protecție a copiilor respondenții juriști au răspuns în proporție de 46,5% în favoarea compensațiilor (la fel ca și procentul celor care sunt împotriva compensațiilor, plus 7% non-răspunsuri). În privința scuzelor publice pentru traumele suferite în urma violențelor instituționale și cei împotriva ei, juriștii optează împotriva scuzelor publice în aproximativ același procent ca restul eșantionului (42,5%).

3 Analiza interviurilor cu experți juriști

Pentru completarea informațiilor despre șansele victimelor violențelor din sistemul de protecție a copilului – fie a minorilor din sistemul de protecție a copiilor, fie a tinerilor dezinstituționalizați – de a li se face dreptate, respectiv de a fi compensați pentru suferințele lor ne-am adresat cu metoda interviului la cinci experți juriști cu experiență în susținerea victimelor (un jurist, de la un centru pentru tineri; un avocat, reprezentant ONG, cu experiență vastă în reprezentarea victimelor abuzurilor instituționale, respectiv trei avocați cu experiență pe cazuri de abuzuri, membrii ai diferitelor rețele de sprijin pentru victime). Ghidul de interviu a cuprins următoarea tematică: acoperirea conceptului de violență instituțională în jurisprudența românească, responsabilitatea instituțională și a profesioniștilor; accesul copiilor/tinerilor din instituții de ocrotire la justiție și la informații; obstacolele întâlnite în practică în reprezentarea intereselor tinerilor victime ale violenței instituționale și șansele de a se recunoaște consecințele grave ale violențelor suferite în instituții; și propuneri de modificare a reglementărilor legale pentru mai buna reprezentare a victimelor violențelor instituționale.

3.1 Conceptul de violență instituțională în jurisprudența românească și responsabilitatea instituțională a profesioniștilor

Nu există infracțiuni în Codul Penal în a căror definiție să se regăsească în mod explicit termenul de abuz în instituție. Nici infracțiunea de Rele tratamente aplicate minorului (art. 197 Cod Penal) nu prevede explicit această calitate specială a subiectului activ, respectiv de angajat al centrului/asistent maternal ci, conține următoarea sintagmă: „Punerea în primejdie gravă (...) sau de orice persoană în grija căreia se află minorul.” Însă, la unele infracțiuni din Codul Penal este variantă agravată dacă făptuitorul este un angajat al centrului rezidențial/asistent maternal, cum este spre exemplu în cazul infracțiunilor de Act sexual cu un minor (art. 220 Cod Penal), Viol (art. 218 Cod Penal), Agresiunea sexuală (art. 219 Cod Penal), Coruperea sexuală a minorilor (art. 221 Cod Penal), varianta agravată fiind reprezentată de următoarea ipoteză: „victima se află în îngrijirea, ocrotirea, educarea, paza sau tratamentul făptuitorului.”

Dacă nu există această variantă agravată, conform practicii judiciare, abuzurile comise în

instituții tind să primească elemente de agravare, în momentul în care se individualizează și se stabilește pedeapsa în instanța de judecată. În cazul unui abuz, agresorul tinde să primească o pedeapsă mai mare decât ar primi o persoană obișnuită, întrucât aceste relații se pot asimila cu relațiile dintre părinți și copii.

Există contravenții specifice, spre exemplu, potrivit art. 142 alin. 1 lit. r din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copiilor - republicată, constituie contravenție nerespectarea de către Direcția generală de asistență socială și protecția copilului a obligației de a verifica și soluționa toate sesizările privind posibilele cazuri de abuz, neglijare, exploatare și orice formă de violență asupra copilului. Totodată, potrivit art. 142 alin. 1 lit. s din Legea 272/2004, constituie contravenție nerespectarea de către angajatori a obligației de a sesiza de îndată organele de urmărire penală și să dispună îndepărtarea persoanei de copiii aflați în grija sa, în cazul în care abuzul, neglijarea, exploatarea și orice formă de violență asupra copilului a fost săvârșită de către persoane care, în baza unui raport juridic de muncă sau de altă natură, asigurau protecția, creșterea, îngrijirea sau educația copilului.

Persoanele intervievate au considerat că legislația din România nu subliniază suficient responsabilitatea instituțională, respectiv profesională: „România nu are o cultură în ceea ce privește protecție copilului. O tratează foarte bine și corect, tehnico-juridic. Legislația este bună dar, nu este respectată ca atare. Noi nu avem profesioniști care să o aplice”. (Jurist, Centru pentru tineri)

3.2 Acces la justiție și la informații privind drepturile copiilor/tinerilor din instituții de ocrotire

Din interviuri au rezultat dificultățile victimelor violenței instituționale de a a-și dobândi dreptatea în justiția din România. În situația în care victima mai este în interiorul termenelor de prescripție, ea are temeiuri legale pentru a acționa în instanță instituțiile responsabile și să sesizeze autoritățile competente. Însă, are nevoie să fie asistată prin avocat, are nevoie de suport juridic și de îndrumare. Apărarea drepturilor victimelor este însă foarte dificilă: „Ca să fiu foarte concisă, nu merge nimic bine în ceea ce privește abuzul instituțional, în ceea ce le privește pe victime”. (Avocat, ONG)

Ei, atât minorii cât și adulții tineri din sistemul de protecție duc în realitate o lipsă de reprezentare, fapt care duce la o vulnerabilitate crescută când se întâmplă un eveniment abuziv împotriva lor în centre. Neavând cine să le reprezinte interesele când intră în situația conflictuală cu sistemul, șansele de a opri violența sunt reduse, victimele fiind nevoite să se bazeze pe resurse individuale.

Toată problema, și la copii, și la adulți e de reprezentare. Și nu mă refer la un avocat care să intervină pe un caz individual, ci la o reprezentare permanentă. Or, noi avem cincizeci și ceva de mii de copii fără ocrotire părintească. Mai avem vreo 25000 de adulți. Cine să exercite tutela sau să îi reprezinte pe copiii aceștia? Pentru că așa cum este acum de pildă, că directorul D.G.A.S.P.C. e reprezentantul copiilor, înseamnă că de fapt nu e nimeni. Este doar o formalitate (Avocat, ONG)

Victimele din instituții nu au acces la justiție, din mai multe puncte de vedere. Victimele din instituții nu sunt informate corespunzător cu privire la drepturile legale pe care le au, efectiv

nu și le cunosc iar, dacă și le cunosc, nu și le știu accesa. (Avocat3, birou de avocatură)

„D.G.A.S.P.C.-urile au puțini juriști, rareori intră în contact direct cu copii astfel ei habar nu au despre cazurile de abuz din propriile instituții. Eu nu am întâlnit copil din instituții care să fi avut posibilitatea să intră la consiliere pentru sfaturi juridice la juristul instituției. (Avocat 2, birou de avocatură)

„Accesibilitatea justiției victimelor, consider că este foarte lacunară, victimele din instituții nu au acces la justiție. Victimele dacă nu cunosc persoane competente și care să le ajute și să se dedice problemei lor, nu au nicio șansă, nu au cum să își acceseze drepturile, pentru că nu are cine să le ofere suportul necesar. (Jurist, Centru pentru tineri)

„Știu în principiu că au drepturi și că nu pot fi abuzați, dar nu știu nici cum să acționeze, nici cui să se adreseze. Iar după cum vedem, și lor le sunt impuse o grămadă de termene și condiții pe care ei nu au cum să le știe. Să fim serioși: nu o să vină un minor direct la un avocat să îi spună că îl bat părinții și cu atât mai puțin nu vor veni copiii din instituție! (Avocat 1, birou de avocatură)

3.3 Obstacolele întâlnite în practică în reprezentarea intereselor tinerilor victime ale violenței instituționale

Chiar în situațiile în care avem o legislație care ar susține interesele copiilor și tinerilor în aplicarea legilor ne confruntăm cu multe obstacole. O parte dintre acestea se concentrează în jurul problematicii pregătirii și atitudinii celor care se ocupă de tineri (în general), o altă parte ține de modul de abordare a rolului minorului/tânărului beneficiar al serviciului de protecție în justiție sau de procedurile existente.

Pregătirea lacunară și atitudinea negativă a personalului: „Există multe obstacole în aplicarea legilor existente. De exemplu, aceste obstacole constau în angajați vechi, neschimbați, necalificați, insuficienți, nemotivați, presiune politică, corupție, neinformarea în mod conștient a beneficiarilor de către angajați, cu privire la drepturile pe care le au. (...) copiilor din instituții nu li se transmite faptul că au dreptul la petiționare, dreptul la educație efectivă, la accesarea unei locuințe când vor ieși din sistem, dreptul de a beneficia de sistemul de protecție până la împlinirea vârstei de 16 ani. (...) am întrebat directorul general al unei instituții, „de ce nu i se permite unui tânăr dreptul acestuia de a fi reintegrat în sistemul de protecție până la împlinirea vârstei de 26 de ani” (...). Răspunsul directorului a fost acela că: „dă rău la statistici, rolul nostru nu e să ținem în sistem, ci să nu ținem.” Deși am avut baze legale să obținem reintegrarea în sistem a acestui tânăr, nu am reușit din pricina atitudinii la care am făcut referire.” (Avocat, ONG).

O cauză importantă a dificultății de a acționa în instanță în interesul victimelor se datorează faptului că minorii nu sunt suficient ascultați, ceea ce spun ei nu este luat în evidență ca și probă împotriva agresiunilor suferite:

(procurorii nu deschid cazul, fiindcă ei) consideră că nu sunt probe suficiente. Nu contează ce spune copilul, contează ce spune adultul. Nu avem procurori care să susțină drepturile copiilor, persoanelor cu dizabilități, persoanelor vulnerabile, deși ca instituție ei trebuie să apere drepturile minorilor pentru că de aia sunt magistrați. Pe de altă parte pe ei nu îi învață la

școală lucrurile acestea. (Avocat, ONG)

,(în cazurile penale) când există o victimă principală minoră nu se tratează foarte amănunțit. Un prim motiv ar fi acela că se spune că minorii nu au discernământ și nu pot discerne între ce e bine și ce e rău și în principiu se audiază martori, iar minorul nici nu este audiat. (Avocat 2, birou de avocatură)

Avem multe dosare penale deschise de-a lungul timpului care implică victime ale abuzului fizic în instituții, chiar și abuz sexual. Aceste dosare, cu excepția unuia singur, toate au primit soluția de clasare, chiar dacă existau dovezi suficiente, inclusiv declarații ale copiilor sau adulților care locuiau acolo. Investigațiile au fost extrem de sumare, cu dorința evidentă pentru noi de a se închide dosarul. (...) am atacat la procurorul ierarhic care în proporție de 100% a susținut soluțiile procurorului de caz, după care am atacat la instanța de judecată rezoluția de clasare. (...) La instanțele de judecată de regulă am câștigat, instanța obligând Parchetul să reia investigația penală. (Avocat, ONG)

,De multe ori se întâmplă ca minorii să nu fie băgați în seamă, să fie neglijați într-un proces (...), ei ajung să fie pe ultimul loc când se spune clar în legea protecției copilului că există principiul interesului superior al minorului care trebuie să primeze în orice situație (...) (Avocat 1, birou de avocatură)

Nu există reglementate nici în Codul Civil nici în Codul Penal termene de prescripție care să se refere în mod explicit și exclusiv la abuzurile comise în instituții, aspect care constituie un obstacol pentru copiii și tinerii instituționalizați în vedere exercitării dreptului de acces la justiție:

Tinerii nu au avut cui să povestească. Și dacă e cumva cineva mai îndrăzneț, e dat afară în secunda doi. E valabil și pentru asistentul social sau psihologul care semnaleză așa ceva. Profesionistul e dat afară în secunda doi. Noi am avut un caz în care un psiholog a făcut un material foarte corect despre abuzurile săvârșite într-un centru de copii și Directorul D.G.A.S.P.C. a făcut un fel de contra-comisie deși nu îi permitea legea, dar avea niște persoane apropiate lui care au spus că: „de când psihologul nu știe ce spune, că nu este adevărat”. Adică persoanele nu au ce să facă decât se conformează sau își caută alt loc de muncă pentru că de regulă sunt singulare. Că dacă ar fi 3-4-5-6 care ar semnala în egală măsură, ar fi mai greu de închis gura. Dar de regulă este o singură persoană și atunci aceea este anihilată. (Avocat, ONG)

Un alt obstacol serios a fost identificat în problematica termenelor de prescripție a răspunderii penale. Mulți tineri primesc informații privind posibilitățile de acțiune în instanță referitor la experiențele de violență suferită după ce au ieșit din sistem, practic cu ani după faptele petrecute.

Din punctul de vedere al legislației, de jure victima are posibilități de acțiune, există cadru legal suficient însă, de facto, în realitate, nu poate (e imposibil). Prevederile legale sunt nule, de facto. O victimă adultă nu are nicio posibilitate efectivă de acțiune, pentru că nu dispune de informații, de resurse, de timp, de bani și este sub efectul unor numeroase traume din trecut. Adultul victimă este mai mult concentrat pe necesitățile primare, respectiv pe ce mănâncă și

unde doarme, decât pe posibilitatea de a acționa în instanță o persoană care a abuzat-o acum 10 ani, spre exemplu. (Jurist, centru pentru tineri)

În ceea ce privește procedura penală, pentru anumite infracțiuni, precum cea de lovire sau alte violențe, vătămare corporală din culpă etc., copilul trebuie să formuleze o plângere prealabilă care trebuie introdusă în termen de 3 luni de la data când reprezentantul său legal a aflat despre săvârșirea faptei. În cazul în care făptuitorul este reprezentantul legal al copilului, termenul de 3 luni curge de la data numirii unui nou reprezentant legal și legea prevede că acțiunea penală se poate pune în mișcare și din oficiu. Pentru copilul lipsit de capacitatea de exercițiu (având vârsta mai mică de 14 ani), atât plângerea, cât și plângerea prealabilă, se face de reprezentantul său legal. Copilul cu capacitate de exercițiu restrânsă (având vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani), poate face plângere cu încuviințarea reprezentantului legal. Totuși, atunci când făptuitorul este reprezentantul copilului, dacă organele penale află pe orice cale că este abuzat copilul de reprezentant, poate să deschidă dosarul penal chiar dacă nu este plângere prealabilă formulată de către reprezentant.

Tutorele având obligativitatea să facă plângerea, dacă el este agresorul, atunci copilul poate să stea mult și bine să fie victimă până la 18 ani când poate depune plângere (singur) sau poate să nu depună. Mie mi se pare că dacă el împlinește 18 ani și dorește să rămână în continuare în instituția respectivă, cel mai probabil nu va depune nicio plângere pentru ce i s-a întâmplat lui cât era minor. (Avocat 1, birou de avocatură)

În ceea ce privește despăgubirile civile, ele se pot solicita fie pe calea unei acțiuni civile în temeiul răspunderii civile delictuale, fie în cadrul dosarului penal deschis, fie în lipsa unui astfel de dosar penal deschis, sau dacă acesta s-a închis și nu s-a soluționat acțiunea civilă, în cadrul unui proces civil separat, utilizând regulile de drept comun. Aplicabile sunt regulile de drept comun în materie, nu există regim derogator pentru situația copilului instituționalizat și a celui care a părăsit sistemul de protecție. Ca și în cazul procedurii penale, atunci când copilul este lipsit de capacitate de exercițiu, cererea se promovează în numele acestuia de către reprezentantul legal iar, copilul cu capacitate de exercițiu restrânsă, poate face cererea cu încuviințarea reprezentantului legal. Totuși, potrivit art. 92 alin. (1) din Codul de procedură civilă, procurorul poate porni orice acțiune civilă, ori de câte ori este necesar pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale minorilor.

Termenul pentru infracțiunea privitoare la „Lovirea sau alte violențe” din Codul Penal termenul de prescripție este de 5 ani. Pentru infracțiunea de „Rele tratamente aplicate minorului” din Codul Penal termenul de prescripție este de 8 ani. Pentru infracțiunea cu privire la „Traficul de minori” termenul de prescripție este de 8 ani. Pentru variantele agravate ale infracțiunii, inclusiv pentru ipoteza în care această infracțiune a fost săvârșită atunci când fapta a fost săvârșită de către o persoană în a cărei îngrijire, ocrotire, educare, pază sau tratament se afla minorul ori de o persoană care a abuzat de poziția sa recunoscută de încredere sau de autoritate asupra minorului, termenul de prescripție este de 10 ani. Pentru infracțiunea de „Viol”, termenul de prescripție este de 10 ani.

Prin derogare de la regulile comune, în cazul infracțiunilor contra libertății și integrității sexuale săvârșite față de un minor, potrivit Codului Penal, termenul de prescripție începe să curgă de la data la care acesta a devenit major. Dacă minorul a decedat înainte de împlinirea majoratului, termenul de prescripție începe să curgă de la data decesului, potrivit art. 154 alin. (4) din Codul Penal iar, dacă a decedat înainte de expirarea termenului prevăzut de lege pentru introducerea plângerii prealabile, acțiunea penală poate fi pusă în mișcare din oficiu.

În ceea ce privește termenele de prescripție ale răspunderii civile, drepturile la acțiune având un obiect patrimonial, spre deosebire de acțiunile privind apărarea unui drept nepatrimonial, sunt supuse prescripției extinctive. Astfel, regula este aceea că, termenul de prescripție pentru acordarea de despăgubiri este de 3 ani de la data când păgubitul a cunoscut sau trebuia să cunoască atât paguba, cât și pe cel care răspunde de ea, potrivit 2528 alin. (1) din Codul Civil. Totuși, în caz de abuzuri în instituții, poate deveni incident art. 2518 pct. 2 din Codul Civil care prevede că se prescrie în termen de 10 ani dreptul la acțiune privitor la „repararea prejudiciului moral sau material cauzat unei persoane prin tortură ori acte de barbarie sau, după caz, a celui cauzat prin violență ori agresiuni sexuale comise contra unui minor sau asupra unei persoane aflate în imposibilitate de a se apăra ori de a-și exprima voința.” De asemenea, potrivit dispozițiilor art. 1394 din Codul Civil, în toate cazurile în care despăgubirea derivă dintr-un fapt supus de legea penală unei prescripții mai lungi decât cea civilă, termenul de prescripție a răspunderii penale se aplică și dreptului la acțiunea în răspundere civilă. Drept urmare, pentru repararea prejudiciilor decurgând din infracțiunile contra libertății și integrității sexuale, săvârșite față de un copil instituționalizat, termenul de prescripție începe să curgă de la data la care acesta a devenit major.

Având în vedere că minorul va promova acțiunea fie prin reprezentantul său legal, fie cu încuviințarea acestuia, opinăm că dreptul la acțiune nu se naște pentru minorul fără capacitate de exercițiu, câtă vreme reprezentantul legal nu a cunoscut sau nu trebuia să cunoască atât paguba, cât și pe cel care răspunde de ea. În caz de rea credință manifestată de reprezentantul legal, opinăm că dreptul la acțiune s-ar putea naște la împlinirea vârstei de 18 ani, copilul putând cere chiar repunerea în termenul de prescripție, dacă a formulat cererea înainte de împlinirea unui termen de 30 de zile, socotit din ziua în care a cunoscut sau trebuia să cunoască încetarea motivelor care au justificat depășirea termenului de prescripție, potrivit art. 2522 din Codul Civil.

Am văzut victime din sistem în instanță și erau foarte vulnerabile, speriate și nu înțelegeau ce se întâmplă. Erau copii cărora li se furaseră bani din contul bancar. De asemenea, am asistat la un termen de judecată o fată în vârstă de 14 ani, într-un dosar de viol, în care era victimă iar reprezentantul său legal nu a avut absolut nimic de spus și de adăugat la acel termen, nici măcar atunci când în mod expres judecătorul i-a solicitat un punct de vedere. Reprezentantul legal este un înlocuitor al părintelui și mă îndoiesc că, un părinte biologic nu ar fi avut nimic de transmis judecătorului și celorlalte părți prezente, într-o situație ca și cea la care am asistat. (Avocat 3, birou de avocatură)

În practică și avocații s-au întâlnit cu problema limitării accesului la dosare și înscrisuri, probe esențiale de care au nevoie în reprezentarea victimelor.

Șansele sunt foarte mici fiindcă este extrem de dificil să dovedești abuzurile. Faptele sunt vechi și e greu să identifici potențiali martori și să intri în posesia înscrisurilor relevante. (...) Acest tânăr mi-a dezvăluit o serie de abuzuri (verbale, fizice, economice) la care a fost supus de către cei doi tutori însă, din păcate, nu am putut să intrăm în posesia vreunei probe, cu atât mai mult cu cât, de la vârsta de 11 ani, acesta nu mai figura în înscrisurile autorităților. (Avocat voluntar)

„Ceea ce este cel mai greu e accesul la dosare pentru că nu vezi situația unei persoane, dincolo de faptul că vorbești cu ea, dar dosarul îți arată lucrurile, acesta e oglinda cazului și este foarte

greu să ai acces. (Avocat, ONG)

4 Propuneri

4.1 Propuneri ale respondenților intervievați de modificare a reglementărilor legale pentru mai buna reprezentare a victimelor violențelor instituționale

Legat de mecanismele de prevenire a violențelor instituționale, juriștii de la ONG-urile implicate în monitorizare au arătat importanța existenței unor organizații externe sistemului public de protecție a copilului, fără astfel de sisteme prevenirea, respectiv monitorizarea violenței din centrele de plasament nefiind posibilă:

Anul trecut ne-a fost reziliat protocolul în virtutea căruia făceam vizite de monitorizare în centre. Mergem acolo, începea scandalul, noi spunem că nu avem protocol, dar că este o convenție care dă dreptul organizațiilor neguvernamentale să facă, să dreagă, și vrem să intrăm direct în baza convenției, unii ne permit, alții nu, telefoane la D.G.A.S.P.C., mare scandal, totul e cu mare efort. (Avocat, ONG)

Cu toate că toți respondenții consideră că sunt necesare controale mai serioase și mai dese, în ceea ce privește efectul preventiv al acestora unii s-au arătat optimiști, alții rezervați.

Dacă s-ar efectua mai multe controale și s-ar aplica sancțiuni, probabil personalul ar respecta mai mult prevederile legale. (Avocat 3, birou de avocatură)

Controlul și presiunea exercitate asupra angajaților, sau controalele și sancțiunile eventuale dispuse de o comisie de disciplină asupra lor, nu îi va schimba îndeajuns, astfel încât să se reducă abuzurile. (Jurist, Centru pentru tineri)

O mare parte a propunerilor formulate de respondenți constituie elementele practicilor judiciare adaptate la nevoile copiilor/tinerilor și nevoile speciale tinerilor din instituții: amenajarea mai multor săli specializate pentru audierea minorilor/persoanelor victime; personal pregătit pentru a audia o victimă copil/tânăr: procuror, polițist, psiholog care participă la audieri, judecător, avocat; înființarea tribunalelor specializate pentru minori; reglementarea expresă a dreptul avocatului de a acorda consiliere, asistență și reprezentare juridică *pro bono* copilului sau tânărului în cauză:

(...) dacă ar fi Tribunale specializate, ar fi judecători specializați care chiar dacă nu ar merge la cursuri de specializare, dar judecând zi de zi aceleași tipuri de spețe, ar ajunge să dea soluții bune, care să reflecte realitatea. (Avocat 2, birou de avocatură)

Să se facă Tribunal specializat, nu neapărat o instituție separată, ci chiar și o secție, să fie trei judecători specializați pe probleme de minori, tot ce înseamnă legislație, orice cauză care implică un minor să meargă la secția respectivă pentru că ar face o diferență foarte mare și

soluțiile ar fi în concordanță cu ceea ce ar fi normal să fie. (Avocat 1, birou de avocatură)

O altă categorie de sugestii se referă la *necesitatea formării personalului* atât din sistemul de protecție cât și din sistemul de justiție. Una din sugestii privește importanța formării continue și a supervizării angajaților din centre de ocrotire:

Este dificil să identifici astfel de soluții, România acum arată foarte bine prin prisma cadrului legal existent, dar abuzurile tot există. Oricâtă legislație adoptăm, adevăratele probleme cu privire la abuzuri pleacă de la principii și de la modul în care societatea românească privește acești copii și instituțiile. (...) O altă soluție ar fi schimbarea personalului vechi și nepregătit dar, nu există alt personal cu care acesta să fie înlocuit. Angajații sunt disfuncționali, needucați, au o gândire învechită, trăim într-o Românie foarte abuzată. (Jurist, Centru pentru tineri)

Formarea continuă este necesară și pentru reprezentanții sistemului de justiție. Ei ar trebui să cunoască și să dispună de proceduri și protocoale adaptate nevoilor victimelor:

Judecătorii, procurorii și organele de urmărire penală, ar trebui să fie familiarizați cu această problematică, să înțeleagă ce înseamnă viața într-o instituție și ce presupune ea. (Avocat 3, birou de avocatură)

Să fie trei judecători specializați pe probleme de minori, inclusiv abuz și orice cauză care implică un minor să meargă la secția respectivă pentru că ar face o diferență foarte mare și soluțiile ar fi în concordanță cu ceea ce ar fi normal să fie. (Avocat 1, birou de avocatură)

Din punctul meu de vedere în toată zona e nevoie de o colaborare loială între toți profesioniștii, fie că vorbim de procurori, polițiști, avocați, asistent social, pentru că viața unui copil sau a unui adult din sistemul de protecție e un tot și este obligatorie o colaborare instituțională și treninguri. (Avocat, ONG)

Psihologul nu a fost lăsat să intervină, să traducă cuvinte într-un limbaj mai simplu etc. Pe de altă parte, cred că nici psihologii nu au rolul pe care ar trebui să îl aibă atunci când însoțesc astfel de persoane la audieri. (...) Ce e drept, polițiștii nu sunt obișnuiți cu lucrurile acestea, nici poliția, nici Parchetul, pentru că acesta este sistemul de drept penal. (Avocat 3, birou de avocatură)

4.2 Propuneri privind reprezentarea copilului și accesul său la justiție:

Din propunerile celor intervievați reiese că pentru categoriile de infracțiuni săvârșite față de un copil instituționalizat și pentru toate acțiunile copilului având ca obiect acordarea de despăgubiri materiale și morale, termenele de prescripție ar trebui ori să fie mult mai lungi, ori să curgă de la data la care tânărul a părăsit sistemul de protecție, dacă drepturile sale nu a fost exercitate anterior; probațiunea să fie mai largă și permisivă decât cea de drept comun:

În materie de prescripție ar trebui să se reglementeze termene mai lungi (3 ani de la data externării), pentru că victimele abuzurilor din instituții prind curaj și se gândesc să își acceseze

drepturile, abia după ce părăsesc sistemul de protecție. Eu nu am întâlnit însă astfel de situații nici după ce părăsit instituțiile, deoarece victimele sunt speriate chiar și atunci și le este teamă să acționeze în justiție. (Jurist, Centru pentru tineri)

Respondenții experți sugerează realizarea unor activități care vizează creșterea nivelului de informare, dar și programe care cresc vizibilitatea specialiștilor care ar putea să vină în sprijinul lor.

DASM, D.G.A.S.P.C. să aibă proiecte stabilite cu targeturi să meargă la casele de copii, școli, licee, să angreneze specialiști, avocați cu experiență în domeniu care să le explice ce și cum. Managerii de caz să fie foarte pregătiți în domeniu ca să poată să explice direct (...) pe pagini de facebook, la diferite evenimente. Soluții sunt, doar bani trebuie și să fie cineva care să conducă organizat. Să se facă un pic de awareness. (Avocat 2, birou de avocatură)

Ar trebui să fie permise vizitele inopinate în instituții de către organizații abilitate, cum ar fi organizații care militează pentru drepturile acestor copii. Acest acces ar permite ca abuzurile să fie mai simplu identificate și copiii ar putea fi ajutați să depună sesizări aferente. (Avocat 3, birou de avocatură)

Reprezentarea intereselor copiilor și tinerilor instituționalizați rămâne tema cea mai provocatoare în opinia respondenților. Pe lângă acțiunile de informare se consideră a fi esențială prezența adulților de sprijin, care au putere și posibilitate de intervenție și care sunt independenți de instituțiile de ocrotire (de stat sau privat):

M-am uitat prin alte state (...) și la copii și la adulți se pune un avocat care e un fel de tutore (...) pentru că în vest, este o chestiune de prestigiu al profesiei: eu ca avocat trebuie să mă ocup și de lucruri din acestea sociale. (...) Sigur, se poate imagina un corp special de asistenți sociali care să fie reprezentanții acestor copii, dar ei trebuie să nu fie angajați pe centre, ei trebuie să fie independenți. Dacă e angajatul D.G.A.S.P.C.-ului, nu am făcut nicio scofală. (Avocat, ONG)

Avocatul copilului ar putea fi o idee bună în măsura în care nu se limitează numai la recomandări, ci atunci când chiar detectează un abuz, să facă plângere penală. (..) Pentru că una e când îți face plângere penală Avocatul Poporului sau Avocatul Copilului. E o instituție totuși. (Avocat, ONG)

În legătură cu *relația cu Comisia Europeană* în privința accesului la justiție a tinerilor și minorilor care au copilărit în instituții, juriștii au atras atenția asupra perioadei critice a dezinstituționalizării:

Eu dacă aș recomanda ceva Comisiei Europene, aș recomanda o atenție sporită la felul în care are loc dezinstituționalizarea din România, aș impune că trebuie renegociat Acordul Cadru care prevede aceste lucruri, pentru că România, după ce că și-a asumat foarte puțin, nici acel foarte puțin nu îl va face, pentru că titularii de proiect sunt Direcțiile care nu au niciun interes.

(Avocat, ONG)

4.3 Validarea trăirilor copiilor/tinerilor victimizați în instituții și compensări

O altă serie de răspunsuri:

Dacă vorbim din punctul de vedere al victimei, sunt victime care așteaptă, chiar și în ultimul moment, în ultima fază a procesului așteaptă ca agresorul să vină și să spună: «îmi pare rău» să se uite la victimă și să îi spună lucrul acesta. (Avocat 1, birou de avocatură)

(...) în ceea ce privește compensațiile pe care statele civilizate le acordă, ca să ajungi la compensații, trebuie ca statul să își recunoască fapta. „Justiție restaurativă e un lucru foarte bun (...) dar nu aș introduce practicile acestea restaurative atunci când vorbim de copii sau de tineri din sistem. (...) într-un stat fost comunist ca România în care lucrurile s-au întâmplat și continuă să se întâmple la nivel de masă, îmi pare rău, dar nu cred că se poate întâmpla decât prin exemple dure. (Avocat, ONG)

Compensațiile ar trebui să fie foarte mari, îndeajuns de satisfăcătoare ținând cont de gravitatea traumei pe care o resimt tinerii, luând în calcul și faptul că, acești tineri au o situație materială foarte precară și nu pot să își plătească singuri servicii medicale, psihologice, ș.a. (Avocat 3, birou de avocatură)

Au fost păreri conform cărora ar trebui responsabilitatea individuală accentuată prin tragerea la răspundere a celor care comit abuzuri asupra beneficiarilor instituțiilor inclusiv prin a le obliga la plata compensațiilor: „Opinez că ar trebui obținute direct de la angajatul în cauză răspunzător, nu de la instituții publice (altminteri, tot din banii publici s-ar plăti și aceste sume)”. (Jurist, Centru pentru tineri)

5 Concluzii și recomandări

Având în vedere consecințele grave psihologice, sociale și economice care apar în urma violenței suferite de copii, recomandăm ca juriștii angajați în sistemul de protecție a copiilor să își sporească atribuțiile în munca directă cu copiii, cu tinerii care sunt în prag de a părăsi sistemul și cu personalul care lucrează în instituție, astfel:

- Să își sporească contribuția la pregătirea juridică personalului din instituții pentru conștientizarea necesității evitării metodelor de pedepsire fizică sau a formelor de abuz psihologic, contrare legii.
- În cadrul centrelor, juriștii să urmărească introducerea unor politici/măsuri instituționale menite să prevină și să stopeze situațiile de violență din centrele rezidențiale prin care angajații și minorii ocrotiți să fie clar informați în legătură cu consecințele comiterii unor acte de violență fizică, sexuală sau psihologică în cadrul centrelor de plasament.
- Să stabilească legături directe cu copiii ocrotiți, asigurându-se că toți copiii care sunt în sistemul de protecție își cunosc dreptul de a fi ocrotiți împotriva violenței și să asigure cadrul de servicii medico-psiho-sociale unde tinerii pot beneficia de tratament și terapie.
- Să ofere direct informații tinerilor privind cadrul legal existent în vederea compensării

morale și materiale a traumelor suferite ca victime ale violențelor instituționale.

- Să beneficieze de formare continuă:
 1. pe tematica violenței instituționale, care are loc în centrele de plasament, fie ea între angajații din centre și copii, fie ea între copiii ocrotiți care are loc în centrele de plasament, fie ea între angajații din centre și copii, fie ea între copiii ocrotiți;
 2. pe tematica justiției restaurative, ca să înțeleagă importanța pe care o au scuzele față de victime, recunoașterea responsabilității proprii a fiecărui actor din sistem și a necesității compensării victimelor, respectiv a acțiunilor care trebuie asumate pentru evitarea repetării situațiilor care au dus la victimizare;
- Să dobândească competențe sporite de monitorizare a sistemului de protecție a copiilor, verificând respectarea standardelor de calitate în privința prevenirii violenței împotriva copiilor din centrele de plasament, prin:
 1. oferirea de consultanță juridică direct minorilor/tinerilor din sistemul de protecție, posibile victime ale violenței;
 2. abordarea directă a cazurilor de minori care au dosare în sistemul de justiție;
 3. urmărirea situației tinerilor care sunt pe pragul de a părăsi instituțiile de protecție a copiilor, pentru a-i informa în mod direct asupra drepturilor și îndatoririlor lor pentru a le permite să beneficieze de intervențiile recuperatorii și suportul social de care au nevoie, precum și de compensațiile morale și financiare la care au dreptul.

În cazul în care juriștii D.G.A.S.P.C. nu își pot asuma cele prezentate mai sus, recomandăm subcontractarea acestor servicii (sistemul de parteneriat public-privat).

În legătură cu *justiția restaurativă*, se recomandă să se reglementeze următoarele:

- pentru soluționarea procedurilor judiciare având obiectele mai sus menționate să existe reguli procedurale speciale, cum ar fi: termenul de formulare a plângerii prealabile pentru punerea în mișcare a acțiunii penale sa curgă de la data la care tânărul părăsește sistemul de protecție, dacă plângerea prealabilă nu a fost formulată anterior; să existe o probațiune mai largă și permisivă decât cea de drept comun; termenele de soluționare să fie foarte scurte; să se implice mai mulți experți (psihologi, sociologi etc.);
- pentru categoriile de infracțiuni săvârșite față de un copil instituționalizat și pentru toate acțiunile copilului având ca obiect acordarea de despăgubiri materiale și morale, termenul de prescripție să curgă de la data la care acesta a părăsit sistemul de protecție, dacă dreptul nu a fost exercitat anterior și să se stabilească anumite plafoane de despăgubiri;
- acțiunile având ca obiect acordarea de despăgubiri materiale și morale promovate de adultul care a părăsit sistemul de protecție să fie scutite de la plata taxei judiciare de timbru.

Referințe legislative

- Convenția ONU cu privire la drepturile copilului ratificată de România prin Legea nr. 18/1990 în Monitorul Oficial nr. 314 din data de 13 iunie 2001.
- Convenția de la Lanzarote pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale ratificată de România prin Legea nr. 252/2010 în Monitorul Oficial nr. 885 din data de 29 decembrie 2010.
- Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale ratificată de România prin Legea nr. 30/1994, cu modificările ulterioare în Monitorul Oficial nr. 135 din data de 31 mai 1994.

- Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului – republicată în Monitorul Oficial nr. 159 din data de 5 martie 2014.
- Codul Civil adoptat prin Legea nr. 287/2009 – republicat în Monitorul Oficial nr. 505 din data de 15 iulie 2011.
- Codul de procedură civilă aprobat prin Legea nr. 134/2010 – republicat în Monitorul Oficial nr. 247 din data de 10 aprilie 2015.
- Cod Penal adoptat prin Legea nr. 286/2009 în Monitorul Oficial nr. 510 din data de 24 iulie 2009 .
- Codul de procedură penală adoptat prin Legea nr. 135/2010 în Monitorul Oficial nr. 486 din data de 15 iulie 2010.
- Standardele minime obligatorii privind serviciile pentru protecția copilului de tip rezidențial aprobate prin Ordinul 21/2004 în Monitorul Oficial nr. 222 din data de 15 martie 2004.
- Standardele din 27 iulie 2004 minime obligatorii privind centrul de primire în regim de urgență pentru copilul abuzat, neglijat și exploatat, aprobate prin Ordinul 89/2004 în Monitorul Oficial nr. 759 din data de 19 august 2004.
- Standardele minime obligatorii pentru telefonul copilului aprobate prin Ordinul 177/2003 în Monitorul Oficial Partea I nr. 52 din data de 22 ianuarie 2004.
- Legea 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor în Monitorul Oficial nr. 505 din data de 4 iunie 2004.
- Ordonanța de urgență 80/2013 privind taxele judiciare de timbru în Monitorul Oficial nr. 392 din data de 29 iunie 2013.